

JAKAB VILLŐ HANGA

KAMASZKRITIKÁK A *CIMBORA* OLDALAIN

... szerettük volna az irodalom közösségi jellegét előtérbe helyezni, arra ösztönözni a fiatalokat, hogy önállóan válasszanak olvasnivalót, osszák meg azt az egyedi nyomot, amit bennük hagyott az olvasmányélmény, értelmezésükkel legyenek hatással a mű további életére...

■ Egy 2018-as romániai törvényjavaslat alapján iskolánként az ott tanuló gyerekek számának 5 százalékával kellene növelni az intézmények könyvtári állományát, hiszen – érvelnek – a 2000-es évek elejétől az iskolai könyvtárak száma fokozatosan csökken, csak 2016-ban 208-at zártak be. 1990-től 2018-ig összesen nagyjából 2000 iskolai könyvtár szűnt meg, ez a helyzet pedig az irodalomhoz való hozzáférés lehetőségét is meghatározhatja. Vidéki és városi iskolában tanító magyartanárok egyaránt arról számolnak be, hogy ha egyáltalán létezik könyvtár, a működése, kínálata, finanszírozása esetleges. Sok kisebb településen sem iskolakönyvtárban, sem könyvesboltban nem hozzáférhetőek a legújabb kiadványok, de még a tantervben ajánlott olvasmányok sem. *A Cimbor*a – *Kíváncsi diákok lapja* összetett célkitűzéssel hirdetett 2018-ban recenzióíró pályázatot 5–8. osztályos tanulóknak: a nyolc könyvet tartalmazó listával olyan kortárs könyvek olvasását és értelmezését javasoltuk, amelyekkel a gyerekek hagyományosan nem találkozhatnak az iskolai irodalomórákon. Mivel nem számíthattunk arra, hogy az ajánlott szövegek könyvtárakban hozzáférhetőek vagy megvásárolhatók mindenki számára, olyan olvasnivalót is ajánlottunk, amely online hozzáférhető. A listán szereplő könyveket a kiadó támogatásával, a játék lezárultával szétosztottuk a pályázók között.

A recenzióíró pályázat az iskolai irodalomolvasás határainak feszegetését, kiszélesítését is célozta: az ajánlott regényekkel olyan olvasási

impulzust és tudatos szövegértelmezési helyzetet szerettünk volna teremteni, amely egyéni választáson alapul. Ebben a koncepcióban az irodalomolvasás kognitív és emocionális befogadói stratégiáinak egyaránt teret szerettünk volna teremteni, hiszen a recenzió mind az elemző olvasói magatartásnak, mind a személyes benyomások megosztásának helyet ad.

Az olvasásra és recenzálásra ajánlott könyveket a *Cimbora* közösségi oldalán mutattuk be egy-egy izgalmasabb kérdés felvillantásával, hogy ezzel keltsük fel az olvasók játékkedvét. A pályázat elsődleges motivációjának nem a könyvjutalmat tekintettük, a kamaszkritikák téje sokkal inkább az volt, hogy a *Cimbora* lapjain megjelenve valós kommunikációs helyzetbe kerülhessenek: a fiatalok ajánlóikban a maguk választotta regényről saját nyelvükön megosztják a véleményüket, így további olvasókra lesznek hatással.

A kiválasztott regények nem remekművekként kerültek a pályázati listára, a szelekciót a szövegek fiatalokat megszólító stílusa, témája, a műfaji változatosság motiválta (történelmi regény, sci-fi, sick lit stb.). Olyan regényeket kerestünk, amelyek feltételezésünk szerint kevésbé gyakorlott olvasókat is meg tudnak fogni, ugyanakkor vitathatóak, felkavaróak is, így az olvasói kritikának is jó terepet nyújtanak.

Az általunk ajánlott szövegek közül a beérkező recenziók Dóka Péter *A kék hajú lány*, Szabó Magda *Abigél*, Álarcosbál, G. Szabó Judit *A macskát visszafelé simogatják*, Hélène Montardre *A lónak nincs árnyéka*, Nógrádi Gábor *A gonosz hét napja* regényekről szóltak. Legnépszerűbb *A kék hajú lány* volt, amelyről négy pályázó írt véleményt. Dóka Péter regényét Szabó Magda *Abigélje* követte – egy eredeti és egy koppintott értelmezéssel, a többi könyvről egy-egy ajánló érkezett. A pályázatra beküldött szövegek egyik részében a személyes hangú vélemény dominált magáról az olvasás folyamatáról, az olvasottakról alkotott benyomásról. Az ajánlók másik részét az irodalomórákról ismert elemzői stratégiák követése és a néhol felülstilizált nyelvezet jellemezte: egyszerűbb szinten cím-értelmezés, szereplőjellemezés, a tartalom pár részletének bemutatása, a szöveg végén ajánlás; elvontabb szintű értelmezésekben kísérletet tettek az olvasmány elhelyezésére a szerzői életműben, irodalomtörténeti szempontokkal is számoltak, kitértek a művekben megjelenő áthallásokra, szimbólumokra.

A recenziók olvasását, értékelését változatosságuk tette izgalmassá és nehezzé is. Egy objektív pontozási rendszer felállítása a pályázatok értékelésében eleve hátrányos helyzetbe hozta volna az olyan kevésbé gyakorlott olvasókat, mint az a vidéki résztvevő, aki saját elmondása szerint most vett először könyvet a kezébe, és nagy lelkesedéssel küldte be a róla írt cikket. Más esetben egy ötödikes, hatodikos olvasó ajánlóját olvasva erőteljes felnőttolvasat (a könyvről megjelent ajánló vagy a magyartanár befolyása) tűnik át az olvasói véleményen. Két példával egyszerűen szemléltethető egy esetleges objektív értékelés kihívása. „Az igazat megvallva, én eddig nem túl sokat olvastam, de ahogy meghallottam ezt a pályázatot, kedvet kaptam, és furdalt a kíváncsiság, hogy vajon mit rejthet az a bizonyos *Kék hajú lány*” – fogalmazott az egyik ajánló szerzője személyes viszonyáról az olvasással, ajánlója végén pedig azt is leírta, hogy az élmény hatására már a következő könyv olvasásába fogott. A másik példa egy feltételezhetően jóval gyakorlottabb olvasó gyerektől származik, aki rendszeres elemzés formájában fogalmazta meg véleményét Nógrádi regényéről. Írását az iskolai fogalmazásokban makacsul kitartó körülményes és távolságtartó nyelv jellemezte, a pályázó a „felnőtt tartalom” és a „trágár” nyelvezet miatt elmarasztalta és a kiadó javaslatához képest idősebb korosztálynak ajánlotta a regényt: „Érdekesnek találok Nóg-

rádi Gábor kortárs író modern stílusát. Örvedetes, hogy hozzánk gyerekekhez, fiatalokhoz közel álló témát tár elénk, és azt hétköznapi eszközökkel mutatja be, örömmökel és csalódásokkal fűszerezve, de nyelvezete lehetne választékosabb, igényesebb.”

A pályázat kiírásában a kreatív véleményalkotást, illetve az olvasott szövegek erősségeinek és gyengeségeinek megfogalmazását kértük, ezzel kissé kikezdve azt a bevett iskolai gyakorlatot, hogy a kanonizált irodalmi alkotásokról (többnyire) csak elismerő véleménynek van helye. Több szövegben azt figyeltük meg, hogy a negatívként értelmezett érzések (szomorúság, harag, félelem) és életeseemények (betegség, kórház, családon belüli konfliktus), a fiatalok mai, hétköznapi beszédéhez közelítő nyelvezet irodalmi keretbe helyezve megosztó véleményt vált ki a kamasz olvasókból. A műfaját tekintve “sick lit” regény, *A kék hajú lány* esetében az olvasók vagy azt tették szóvá, hogy a kórház mint helyszín meglepő, bizarr, vagy azt, hogy a halálos betegség tematizálásának mély hatása volt az olvasás során: Olivér a kórházban megismeri „a félelem, a szorongás, az elkese-redettség, az aggodalom, a gyász ízét, és ezek mind legalább olyan keserűek, mint a büfében kapott csokoládé”, írja az egyik pályázó. A kék parókát viselő, rákos beteg Mira és a megmentésére vállalkozó Olivér történetében a főszereplő nagylelkűségét ismerik el az olvasók, és hangsúlyozzák Mira viselkedésének indokoltóságát. Az írások másik részében a történet árnyoldala mellett annak humorára is reflektáltak. A cikkírók rámutatnak, hogy ez a könnyedebb elbeszélői hang leginkább a regény mellékszálaiban, egy-egy szereplőhöz kapcsolódva jelenik meg: „Tele van a kórház titokkal: ki kell deríteni, miért szomorú Rigó doktor, és ki az a bácsi, akit Olivér látogat. Félre ne érts, azért vidám egy társaság, még a bohócdoktor is ott járt.” Hélène Montardre *A lónak nincs árnyéka* című regényéről írt ajánlójában a fiatal szerző az egyedülálló apa és lánya közötti feszült viszonyt nehezményezi („Úgy gondolom, hogy az első pár oldalon megjelenő apa lehetne kissé kedvesebb és úgyszintén legkisebb lánya is.”), Nógrádi „sötét hangulatú regényének” olvasója pedig a könyv nyelvezetét kifogásolja: „Az irodalmi alkotásokban törekszünk minél szebben fogalmazni, viszont ebben a regényben zavart a csúnya szavak, káromkodások jelenléte, valamint a felnőt tartalmak. Bár a könyv borítóján látható, hogy tizenhárom éven felülieknek ajánlott, én úgy gondolom, hogy ezt az alkotást inkább 15–16 évesek olvassák.”

A kreativitás a legtöbb ajánlóban egy-egy szófordulatban, humoros olvasási tanácsban, személyes kiszólásban nyert teret, egy fordultatos záróakkordban („Ajánlom fiúnak, lánynak, nagymamának és nagypapának...”), öniróniában („Főleg a hisztis, nagyszájú nővérétől szabadulna (ki nem?). Olivérben mintha a testvéremet látnám!”) vagy a mű „tanulságának” kifordított megfogalmazásában („A kórházba vigyél magaddal szalonnát, kövesd a 6-os kórterem lakóinak példáját. [...] Most befejezem, mielőtt eljár a szám.”).

Egyetlen olyan recenziót olvastunk a pályázatok között, amely arra vállalkozott, hogy új kontextusba helyezve nyújtson értelmezési keretet a recenzált szövegnek. A Szabó Magda *Abigél* című regényéről írt ajánló a második világháború idején játszódó történetet azzal rázza fel, hogy a mai tini olvasókéhoz közelítve mutatta be: „Tipikusan olyan lány, aki főszereplő lenne az osztályodban, a diáktanácsban, a jazzbaletten, na meg az Instán: naponta új ruhában, új helyszínen szelfizne a pandorás nyakláncában, amit valamelyik szerelmétől kapott. Az *Abigél* is menő lenne, hogyha posztolt volna belőle egy idézetet:

»Milyen furcsán és váratlanul következnek be az ember életében a legjelentősebb események. Nem úgy, és nem is akkor, ahogy és amikor várja az ember,

másképpen, más előzmény után, valahogy logikátlanul» (Szabó Magda: *Abigél*, 316. old)."

A recenzióban – azon kívül, hogy előbb nagyon közelivé teszi a regényvilágot, hogy aztán rámutasson annak történeti távlatára – az is izgalmas, ahogyan a virtuális világ eszköztárával emeli be a regényből származó idézetet, és alkot kapcsolatot múlt és jelen között: „Csakhogy a történet a második világháború idején játszódik, így kimarad belőle a technika, a tablet, a gyors üzik. Maradtak a jó kis pletykák személyesen, valamint a telefon és a posta.”

A befogadói élményre, olvasási tapasztalatra különböző formában reflektáltak az ajánlók: egyrészt magáról az olvasás folyamatáról számoltak be, másrészt önreflexív módon azokról az érzésekről és gondolatokról írtak, amelyeket a regények elindítottak, felidéztek bennük. A regényolvasatokban a főszereplő jelleme vált a legmeghatározóbbá, és a történetek értelmezési kerete leggyakrabban a példamutatás, a szövegek tanulságának körvonalazása volt. Ez a megközelítési forma valószínűleg nem áll távol a gyermek- és ifjúsági irodalomról szóló diskurzus azon vonulatától, amely elsősorban a lezártnak tekintett művek üzenetének, tanulságainak feltárására vállalkozik.

Dóka regényéről az egyik olvasó azt írta, még soha nem olvasott hasonlót, és azzal érvelt, hogy számára nagyon hitelesek voltak a regény szereplői. A regény egy másik olvasója Mira súlyos betegségének elviselhetetlen tapasztalatával azonosulva fogalmazta meg a halálközeli élmény, a halálról való gondolkodás felkavaró hatását. A különböző recenziókban visszatérő szempont, hogy a fiatalok saját életükre nézve próbálták megragadni a regények lényegét. Az *Álarcosbál* ajánlójában a háború-tapasztalat válik összehasonlítási alappá: „a mindennapi kicsiny problémáink igazán eltörpülnek a háború körül élt gyerekek fájdalommal szemben”, G. Szabó Judit *A macskát visszafelé simogatják* könyvének recenziójában pedig a főszereplő saját sorsa feletti kesergése gondolkodtatja el a kiskamasz olvasót: „Valószínűleg feltevődhet bennünk az a kérdés, hogy vajon másoknak tényleg sokkal jobb sorsuk van-e, mint nekünk? Az igazat megvallva nem, nem minden az, aminek látszik. Akármilyen jónak tűnik más élete, igazából senki élete sem felhőtlen.”

„Míg az iskola elsősorban az irodalmi művek értelmezését tekinti feladatának – annak érdekében, hogy a gyerekek felfedeztesse az ún. lényegét, mondanivalót, tanulságot –, addig a gyerekek saját olvasmányaikat saját érzelmi és intellektuális szükségleteik és képességeik szerint szabadon élik meg – néhol a reflexiós szint teljes hiányában” – mutat rá a „hivatalos” és a „pad alatti” olvasmányok esetenként érvényesülő, de nem általános szembenállására Lovász Andrea.¹ A *Cimbora*-pályázat a két vázolt szövegcsoporthoz társított – értelmező és örömszerző – olvasói stratégiák egyidejű alkalmazását célozta. A pályázat valódi kihívása annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy miért ösztönözzük a fiatalokat arra, hogy irodalmat olvassanak, hogy milyen összetett esztétikai, kulturális, szocializációs és kritikai szempontokat hangsúlyozunk. A recenzióírással szeretnénk volna az irodalom közösségi jellegét előtérbe helyezni, arra ösztönözni a fiatalokat, hogy önállóan válasszanak olvasnivalót, osszák meg azt az egyedi nyomot, amit bennük hagyott az olvasmányélmény, értelmezésükkel legyenek hatással a mű további életére, merjenek személyesek lenni, saját hangjukon szólni és kilépni a megszokott értelmezési keretekből.

■ JEGYZET

1. Lovász Andrea: *Gyermek - irodalom. Diskurzusváltozatok*. Forrás 2000/12. <http://www.forrasfolyoirat.hu/0012/lovasz.html>